

Дејан Јечменица

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

e-mail: dejan.jecmenica@f.bg.ac.rs

СРБИ И БОГОРОДИЦА СИНАЈСКА У XIII И XIV ВЕКУ

Апстракт: Богородица Синајска, манастир подигнут на месту где се Бог јавио Мојсију, једна је од највећих хришћанских светиња, не само на Синајској Гори. Од времена архиепископа Саве I, могу се пратити везе које Срби остварују са овим удаљеним манастиром. У овом раду се посматрају и сагледавају те везе, прати се брига српских владара о тој светињи, присуство српског монаштва у манастиру, пажња и дарови истакнутих личности и односи са српским Манастиром Светих Арханђела у Јерусалиму.

Кључне речи: Синајска Гора, Манастир Богородица Синајска, Срби, монаштво, везе, Манастир Светих Арханђела у Јерусалиму, повеља, дарови, књиге.

Синајски манастир подигнут је на месту где се налазио жбун *несагориве купине*, одакле се по библијском сведочанству Бог јавио Мојсију (2 Мој. 3, 4–5). Почети манастира по свој прилици сежу у IV век, у време цара Константина, када је његова мајка, царица Јелена посетила ово свето место, по чијој околини су већ обитавали монаси-пустињаци, и постарала се да се ту подигне једна кула.¹ У време цара Јустинијана (527–565) саграђен је тамошњим монасима манастир, опасан јаким бедемима, који је, како сведочи Прокопије из Цезареје, посвећен Богородици,² чији је старозаветни наговештај била управо та купина, која гори, а не сагорева, баш као што Богородица рађа, а остаје дева. Када су касније у манастиру пронађене мошти Свете Катарине Александријске (мученице с почетка IV века),³ Синајски манастир је почео да се назива и по имену ове светице, и тако до данашњег дана. Ипак, званично име ове светиње је Свети Манастир Богом-утабане Горе Синаја (гр. Ἱερά Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά). Главна манастирска црква сада је посвећена Преображењу Господњем.⁴ У склопу ње налази се више бочних параклиса, а из олтара са спољашње стране расте и данас грм купине.⁵

Најраније везе Срба и Синајског манастира посведочене су у време архиепископа Саве. Управо те најраније вести су и најисцрпније од свих сачуваних, описујући прво познато српско ходочашће синајским светињама. Током свог другог путовања на исток

1 Manginis 2010, 63–64, са старијом литературом.

2 Procopius 1838, 327 (De Aedificiis V, 8); Manginis 2010, 88–89.

3 Мишљење да се проналазак њених моштију догодио око 800. године, није у изворима потврђен. Уп. Manginis 2010, 172–173.

4 Manginis 2010, 115.

5 Evans 2004, 16–17.

1234–35. године, први српски архиепископ је походећи древне светиње посетио, поред осталог, и Синајску гору, како сведочи Доментијан. Тамо се поклатио *Манастиру пречисте Богородице*, држећи се библијске заповести коју је Господ још дао Мојсију, да док стоји на том светом месту изује обућу са ногу својих (2 Мој. 3, 5). И управо тако, попут осталих јереја у манастиру, који су се држали тог древног правила, и архиепископ Сава је тамо служио литургију.⁶ Одатле се запутио нешто јужније походећи врх Синајске Горе, како би се поклатио светом месту где се Бог јављао Мојсију (2 Мој. 19, 1–25).⁷ По силаску са ове планине, врато се у Богородичин манастир. Према Доментијановом казивању, он је на Синају провео *четрдесетницу*, односно велики, васкршњи пост (од 18. фебруара од 7. априла), по свој прилици 1235. године.⁸ Пре повратка са ове Свете Горе, у храму Пресвете Богородице служио је литургију, чиме је било завршено ово његово синајско ходочашће. Доментијаново сведочанство да Сава током боравка на Синајској Гори, као *истинити пастир, на крајевима земље бдијући за стадо отачаства свога*, тумачено је као оснивање српских монашких колонија у Синајском манастиру.⁹ Имајући у виду касније везе које Срби имају са овом светињом, о чему ће бити речи у наставку, делује сасвим извесно да је неко из монашке пратње архиепископа Саве остао у овом манастиру да се духовно усавршава. На такав начин би настављене тек успостављене везе Срба и ове удаљене светиње.

Говорећи о побожности краљице Јелене, супруге краља Стефана Уроша I, њен животописац, архиепископ Данило II, истиче да је она имала духовне оце у Јерусалиму, на Синају, Раиту (данас Ел Тор), и у Светој Гори Атонској. Тим светињама је слала многе дарове. Бринући се за своје духовно узрастање упућивала је у ове светиње своје монахе, који су носили њена писма са списковима грехова, а отуда је добијала заповести и савете, који су били за корист њене душе.¹⁰ Ово сведочанство говори да везе успостављене са Синајском гором у време ходочашћа архиепископа Саве, не само да нису прекинуте, већ да су ојачане. Српски монаси су обитавали у удаљеној светињи, њихово духовно искуство је српској краљици било толико драгоцено да их је узимала за духовне оце. Могао би то бити и наговештај да је неки од њих из удаљеног манастира долазио у своје отачаство, а то је свакако била прилика да се сусретну. А вест о слању краљичиних монаха, несумњива је потврда о непрекинутим везама Срба са Синајом.

На сличан начин архиепископ Данило II приповеда и о краљу Драгутину. Описујући његову побожност у житију, поред осталог истиче да је многе дарове и милостиње слао у Јерусалим, на Синај, у Раит и на друга света места у тим крајевима, желећи да помогне тамошње монахе. Осим тога, краљ Драгутин је имао и жељу да посети сва та места, одлазећи на ходочашће по угледу на архиепископа Саву. А када су за ту намеру чули његови великаши, како казује животописац, успротивили су се, бринући о томе ко ће бранити земљу од напада непријатељских народа. Попут своје мајке, краљ Драгутин је неке од тих источних монаха имао као духовне оце, *у писму препоручивши се к њима, да им буде духовно чедо у Господу*. Са њима је одржавао писану преписку, где је исповедао своје грехе, а они су њему одговарали са заповестима и поукама. Један од тих монаха, као *духовни отац на Јордану*, познат је и по имену, звао се Галактион, и њему је краљ указивао посебну пажњу.¹¹

6 Доментијан 1988, 208.

7 Доментијан 1988, 208.

8 Доментијан 1988, 216; Марковић 2009, 98.

9 Доментијан 1988, 216, 374.

10 Данило Други, 1988, 81–88.

11 Данило Други, 1988, 69–71.

Бризи краља Милутина, великог ктитора и дародавца бројних светиња, није промакао ни Синај. Његов животописац, архиепископ Данило II, о томе говори сасвим сажето, истичући да је краљ тамошњим *блаженим оцима приносио не мала приношења*.¹² Све ове вести сведоче о континуитету веза Срба са Синајом, и јасно упућују да су оне предано неговане и одржаване у другој половини XIII и почетком XIV века.

Богородица Синајска се на почетку владе цара Стефана Уроша (1355–1371) јавља у једном неочекиваном, и на први поглед недовољно јасном контексту. У пролеће 1357. године код Призрена је цар примио дубровачко посланство које су чинили Марин Бунић, Живе Гундулић и Живе Чревић. Том приликом су уређивани различити аспекти српско-дубровачких односа, о чему сведочи пет повеља издатих 24. и 25. априла у Призрену и околини. У једном тренутку су дубровачки посланици подсетили цара да је *дао и приложио и записао господин светопочивиши цар (Стефан Душан), за своју душу, пречистој владичици госпођи Богородици Синајској, да се даје од Васкрса до Васкрса, сваке године из Дубровника пет стотина перпера млетачких од Стона*. Цар Стефан Урош је учинио милост *поштованој властели и целом Дубровнику*, видевши *записаније и прилог господина и родитеља царства ми*, потврдио га издавши том приликом своју повељу.¹³ Посебно је истакнуто у том документу да тај доходак неће ни сам цар задржати, односно ускратити или одузети Богородици Синајској. У том смислу од Дубровчана је тражено да не слушају ни неко царско посланство које би тако нешто тражило, ни да поступају по царевим дописима, ни да слушају цареве коморнике и њихова писма, ни друге властеле, већ да је то прилог Богородици Синајској *довека, уз упадљив нагласак – властела дубровачка тај доходак да ником не дају, по милости царства ми, само Синајској Богородици*.¹⁴

Према спољашњим и унутрашњим обележјима ова повеља цара Стефана Уроша одаје снажан утисак оригиналног акта. Садржина документа не би побуђивала никакву сумњу да историја *Стонског дохотка* о коме је реч није имала сасвим другачији ток. Наиме, када су Дубровчани у *баштину* стекли Стонски рат (данас полуострво Пељешац), најпре су се обавезали 22. јануара 1333. године српском краљу Стефану Душану да ће сваке године о Васкрсу исплаћивати трибут.¹⁵ Тако је установљен *Српски стонски доходак* у износу од 500 перпера. Нешто касније, 15. фебруара исте године обавезали су се Дубровчани и бану Стефану II да ће ради сигурности новостеченог поседа исплаћивати исти износ,¹⁶ и тако је успостављен *Босански стонски доходак*.

Краљ Стефан Душан се 1340. године тешко разболео и лежао болестан у Приштини, како каже и једној својој повељи.¹⁷ Заветовао се тада да ће у Јерусалиму подићи манастир. У писму млетачком дужду Бартоломеу Градонику из маја 1340. године, поред осталог, краљ је молио да му се уступи једна галија, која би превезла његову властелу са материјалним средствима за подизање његове задужбине у Јерусалиму.¹⁸ Млечани нису радо гледали на ову молбу и настојали су да се изговоре, те од читавог

12 Данило Други, 1988, 135.

13 Miklosich 1858, 159–160, № 144; Порчић 2017, 270–271, № 85. Перпера је овде обрачунска новчана јединица у коју се увек рачунало 12 сребрних динара.

14 Miklosich 1858, 160, бр. 144; Порчић 2017, 271.

15 Лечменица 2010а, 25–50.

16 Лечменица 2010б, 29–46.

17 Miklosich 1858, 113–114, № 94; Бубало 2006, 263–265.

18 Ljubić 1870, 74–75 (№ 142); Митровић и Кисић Божић 2018, 12.

подухвата тада није било ништа.¹⁹ Краљ је након тога оздравио, и уследили су догађаји који су умногоме променили прилике у српској држави. Завет дат током болести није био заборављен. По свој прилици 8. марта 1350. године цар Стефан Душан је одлучио да *Српски стонски доходак* који му је припадао уступи српском Манастиру Светих Арханђела у Јерусалиму, подигнутом у време краља Милутина.²⁰ Оригинална царева повеља није сачувана, али постоје три преписа. Јерусалимском манастиру том приликом је био уступљен и манастир Светог Николе на Врањини (на Скадарском језеру).²¹

У складу са овим, у Дубровнику је доходак исплаћиван монасима: *Jarasinus chaloiarus* га је примио 22. априла 1352. године. *Nicodemus caloiarus ecclesie Jerosolimitane*, преузео је новац 1. маја 1354. године. Михаило и Антоније, калуђери Светог Николе на Врањини подигли су доходак 29. августа 1355. године. Након тога, наступа једна празнина у изворима, те се не може са сигурношћу рећи како је исплаћиван доходак. Дубровачко Веће умољених је 21. априла 1360. године решило да калуђерима, чија имена нису наведена, послатим од српског цара, исплати трибут. Након тога подаци о исплати дохотка су релативно редовни, и тако су забележени: *Metodius monachus Jerusalemi*, 12. октобра 1363; *Nicola caloiarus Jeruaslem*, 19. августа 1365; *frater Serapion caloyarus*, између 9. и 11. новембра 1366; *frater Seraphion et frater Methodeus, monaci Jerosolimitani*, 7. децембра 1367; *Metodius caloiarus de Jerusalem*, 3. августа 1369; *Gervassius gumen*, 6. августа 1370; *frater Romanus Pricossa, caloyarus Jerosolomitanius*, 15. октобра 1371; *Gervaisus Bricossa, igumen de Jerusalem, Roman Bricossa eius socius*, 26. августа 1372; *frater Gervasius Bricossa, gumenus Jerosolimitanus, et frater Romanus Bricossa eisus caloyarus*, 17. септембар 1372 (потврдили); *Daniel et Phylippus calogeri monasterii Jerusalem*, 22. децембра 1375. итд.²² Овде ћемо се зауставити са навођењем података о исплати дохотка, јер је наведени број примера сасвим довољан да се стекне јасан закључак да је све време новац припадао и исплаћиван јерусалимским монасима.

Имајући наведено у виду, поставља се питање како је онда могуће да је у повељи цара Стефана Уроша доходак означен као власништво Богородице Синајске? Ако се томе дода чињеница да је цару била предочена и повеља његовог оца коју је он видео и потврдио, читаво питање се додатно усложњава. Подаци о исплати новца јерусалимским калуђерима јасно говоре о томе коме је доходак припадао и снажно потврђују правну садржину повеље, сачуване у преписима, којом цар Стефан Душан, највероватније 8. марта 1350. године *Српски стонски доходак* уступа Манастиру Светих Арханђела у Јерусалиму. Пред крај царевог живота, 1354, трибут је подигао, како смо видели, Никодим за кога је изричито наглашено да је калуђер из Јерусалима. Следеће године новац је исплаћен монасима Светог Николе Врањинског, који је био уступљен Јерусалимском манастиру. У науци се помишљало да ли се цар Стефан Душан на крају предомислио у погледу дара Светим Арханђелима у Јерусалиму?²³ Ако и јесте, тако нешто се могло догодити само после 29. августа 1355, када су врањински монаси подигли доходак, а пре цареве смрти, 20. децембра 1355. године. Управо тај период, нешто краћи од 4 месеца јесте оквир у коме је могла бити издата повеља цара Стефана Душана, коју је дубровачко посланство предочило цару Стефану Урошу *под Призреном, на Рибнику*.

19 Љубић 1870, 75–76 (№ 144), 76–77 (№ 145); Ћук 1986, 55–56; Спремић 2014, 37–38; Митровић и Кисић Божић 2018, 13.

20 Ђорђевић 1925, 5–7; Глумац 1946, 239–255; Недомачки 1980а, 25–69.

21 Мошин 1981, 7–36; Порчић 2017, 236–243, № 69.

22 Исцрпан попис архивских белешки о исплатама дохотка донео је још Јиребек 1908, 539–542.

23 Ћирковић 1998, 10.

Одговор на питање зашто је дошло до промене одлуке у погледу располагања *Српског стонског дохотка* није лако дати.

Тешко је оспорити тврдњу да је цар Стефан Душан издао повељу којом се мења одлука у погледу располагања *Српским стонским дохотком*. Најјачи аргумент, условно речено, у том погледу била би чињеница да једна таква повеља није сачувана нити у оригиналу, нити у препису. Са друге стране, оригинална повеља цара Стефана Уроша, чија аутентичност није спорна како у погледу спољашње, тако и унутрашње критике, недвосмислено сведочи о постојању повеље цара Стефана Душана, коју је дубровачко посланство носило са собом и предочило самом цару – *и то записаније и приложеније господина и родитеља царства ми видевиши царство ми, потврдих и записих*, те је на основу тога он издао своју повељу којом оснажује и потврђује очев акт. И све је то учињено под надзором логотета Драгослава, старешине цареве канцеларије, како је на самом крају истакнуто.²⁴ Имали се у виду да је повеља издата на иницијативу дубровачког посланства, а не неких синајских монаха, као заинтересоване стране, аутентичност повеље добија додатно на снази. Тешко да су Дубровчани имали толико снажан мотив да новац не исплаћују јерусалимским већ синајским монасима. Из свега наведеног излази закључак да је у периоду од јесени 1355. године дошло до некакве промене у односима српског владара са Јерусалимским манастиром. То је управо време, када, судећи према сачуваним изворима, долази до некаквог застоја у исплати дохотка. Тек у пролеће 1360. у Дубровнику наилазимо на вест да је решено да се трибут исплати, а први сигуран податак да је новац опет исплаћен јерусалимским монасима је из јесени 1363. године. Управо у том периоду од осам година, између јесени 1355. и јесени 1363. издата је повеља цара Стефана Уроша Дубровчанима, којом је *Српски стонски доходак* изричито означен као власништво Богородице Синајске. Оно што доводи у питање правну ваљаност ове повеље јесте чињеница да није сачуван ни један податак који би говорио да је она икада спроведена у дело, односно да је у пракси некада новац био исплаћен Богородици Синајској. Та околност отвара простор да се покуша сагледавање ширих околности у којима се одвија овај, како нам сада изгледа, заплет. Питање које се у том смислу најпре отвара јесте однос између Јерусалимског и Синајског манастира, посматран кроз призму српског монаштва у тим далеким источним светињама.

Одлука цара Стефана Душана да промени крајњег корисника дохотка тешко да је дошла без неког ваљаног разлога. А тај разлог је свакако морао стићи са истока, по свој прилици из Богородице Синајске. У том смислу, аргументи да тако нешто учини по свој прилици били су му предочени од калуђера који су одатле стизали. Уколико се радило о неком монаху који се прочуо као велики духовник, његове мишљење је добијало посебан ауторитет, и представљало неку врсту духовног аргумента који се посебно уважавао, да се нешто учини или не учини. Појединости у том смислу остају непознате, будући да исправе нису сачуване, те се тек посредним путем може учинити покушај да се дође до некаквог решења.

Већ је казано да је калуђер Никодим из Јерусалима 1. маја 1354. године подигао у Дубровнику новац од дохотка. *Nichodimus monachus de Synay S. Chatarine*, по свој прилици српски калуђер, боравио је у Дубровнику и 6. јуна 1355. године примио свој депозит, који је тамо био остављен.²⁵ Извори не говоре да ли је то исти монах. Уколико се радило о једној личности, било би ово веома драгоценост сведочанство које говори о везама српских монаха на истоку са две светиње, и заправо о томе да су српски монаси из Манастира Светих Арханђела у Јерусалиму прелазили у Богородицу Синајску. С правом

24 Miklosich 1858, 160, № 144; Порчић 2017, 271.

25 Jireček 1908, 531.

је у науци остављана могућност да се радило о истој личности. Православни монаси са удаљеног истока нису се тако често могли срести у Дубровнику.²⁶ Било би сасвим необично, не толико да се у удаљеним српским монашким заједницама нађу две личности са истим именом, колико да две године за редом са истока у Дубровник допутују два различита српска монаха, и да се оба зову Никодим. Имајући све у виду, посебан утисак оставља чињеница да се у лето те 1355. године у Дубровнику среће монах са Синаја. Радило се по свој прилици о калуђеру имућнијег порекла, који је у Дубровнику положио депозит, за који је вредело кренути на дуг пут са Синаја. Управо крајем те године, како смо горе видели дошло је до промене у погледу крајњег корисника дохотка. Да ли је у том смислу имао удела овај синајски монах, тешко је са сигурношћу казати.

Из свега наведеног, чини се да је заплет о коме је реч потекао од једног или више утицајних српских монаха који су променивши монашку средину, настојали да право на доходак са собом из Јерусалима пренесу на Синај. Упркос чињеници да су оба цара издала повеље у том смислу, осим извесног застоја у исплати од јесени 1355, до пролећа 1360, како се на основу извора чини, није било других правних последица. Манастир Светих Арханђела у Јерусалиму је имао српски карактер, док је Богородица Синајска била грчки манастир, у којој су обитавали поједини српски монаси, међу њима и они који би пристизали из Јерусалима. Управо у томе је можда и одговор зашто Синајски манастир није остварио права на *Српски стонски доходак*, јер су покушаји изгледа кретали од придошлих српских калуђера, док је са друге стране јерусалимски манастир као српска ктиторија настао и успео да се избори за свој доходак, тако да од 1363. године његова права у том погледу нису довођена у питање. Зато не чуди што се у Дубровнику налазе два преписа повеље цара Стефана Душана, чији дестинатар није Дубровачка општина, којом доходак уступа Манастиру Светих Арханђела у Јерусалиму.

О везама Богородице Синајске и српског Јерусалимског манастира, чије назнаке смо видели, речитије сведочи један каснији запис, на књизи из 1373/74. године: *исписа се у Светој Синаји рукоју раба Божијих јеромонаха Јакова и грешног Јаникија – светому Архистратигу цркве српске у Јерусалиму... И ко ли се дрзне да однесе ову књигу од Архистратига Јерусалимског, да му је осветник Бог и Света Богородица Синајска на суду.*²⁷ Ово је већ јасно сведочанство да су српски монаси у две светиње одржавали добре везе, што је и природно, будући да су се налазили у странијој средини. Повезаност две светиње је овиме потврђена у две равни, како је то у науци истакнуто, „на практичном плану тиме што се у Синају преписују књиге за јерусалимски манастир, и на идеалном плану тиме што се Богородица Синајска јавља као небеска заштитница његове имовине“.²⁸ У то време, како смо видели, *Српски стонски доходак* несметано су подизали српски монаси из Јерусалима.

Један каснији запис на октоиху првогласнику, по свој прилици из XV века, који се сада чува у Патријаршијској библиотеци у Јерусалиму, још речитије говори о везама између два манастира, посредством српских монаха: *Ову књигу купих ја, многогрешни Јоаким, и приложих је светом манастиру Светог Арханђела Михаила, који је у светом граду Јерусалиму, и ако се ко дрзне да однесе одатле ову књигу, да је проклет од 318 светих отаца, и од мене многогрешног Јоакима, игумана Светог Арханђела, бившег игумана у Синајској гори.*²⁹ Ово је само још једна у низу вести која говори да су се српски монаси из Јерусалима подвизавали и на Синају. Овај пример је посебно драгоцен јер

26 Ћирковић 1998, 11.

27 Стојановић 1902, 47, бр. 144; Стојановић 1905, 223, бр. 5934.

28 Ћирковић 1998, 11, 18.

29 Стојановић 1903, 459, № 4566; Недомачки 1980б, 84.

говори о старешини Јерусалимског манастира, који је претходно био игуман и на Синајској гори. Није посебно истакнуто у запису да ли је реч о Богородици Синајској, или некој мањој тамошњој обитељи. У првом случају би се радило о томе да је представник српског монаштва које је обитавало у највећој синајској светињи удостојен првог места међу свим тамошњим монасима, Грцима, Србима и другима. У другом случају, могло би се помишљати о неком српском манастиру на Синајској гори. Како год, податак из овог записа свакако сведочи о једном угледном и утицајном српском духовнику.

Од времена када се јавља својеврсни заплет око права над *Српским стонским дохотком*, Богородица Синајска у изворима оставља више трага него икада пре тога. Долазак монаха-синаита у српске земље додатно је продубио већ постојеће везе Срба са том удаљеном светињом.³⁰ Угледни појединци постају њени дародавци, а сачувани записи на поклоњеним књигама само донекле говоре о обиму и учесталости тих веза. Серски митрополит Јаков, духовник који је раније био веома близак цару Стефану Душану, који га је и поставио за првог игумана Светих Арханђела код Призрена,³¹ посебну бригу је исказао Синају, даровавши 1359/60. године пет књига *Пречистој Деви Матери*: двоструки трипеснац (посни и цветни триод, као две књиге), часловац, псалтир и читање Златоустово. Оба триода и данас се чувају у Синајском манастиру, садрже скоро идентичне записе који сведоче о дародавцу и његовим побожним побудама за ово дело. Записи су датирани годином и владавином *благочастивог цара Стефана Уроша и матере његове монахиње Јелисавете*.³² Почетак записа у оба триода снажно је поетски надахнут и садржи стихове, који се приписују митрополиту Јакову:

О Синају, о светлости моје сијање!

О Синају, о силно ми за тобом жуђење!

Ти што у огњу неопалења сачува се,

*Сачувај ме од огња што вечно гори!*³³

Брига дародавца саопштена у записима – и молим *сву братију, Србе, и с њима Грке, да ове књиге неутуђене буду од дома Пречисте Деве до века*, речито је сведочанство о присуству српског монаштва у Богородици Синајској половином XIV века, али, рекло би се и о њиховој бројности, јер дародавац као да има сазнања о већој потреби за књигама код тамошњих калуђера.

Ову књигу даде Ђурађ, логотет госпође царице, Пресветој Богородици Горе Синајске. Бог да га прости – запис је на још једној књизи која се чува у библиотеци Синајског манастира.³⁴ У питању је Ђурађ Повика који је најпре био логотет (старешина канцеларије) цара Стефана Душана, и као такав се среће у више његових повеља, а потом је био у служби царице Јелене док је управљала Серском облашћу. Живео је једно време у Солуну, а један део свог богатства је депоновао у Дубровнику.³⁵ По свој прилици негде око 1360. године, послао је свој дар на Синај, подстакнут, изгледа, примерима пажње која је у то време нарочито испољавана према далекој светињи.

Дар још једне истакнуте личности, налази се на Синају, како се чита из једног записа: *Ову књигу даде старац Исаија Богородици Синајској. Бог да га прости*.³⁶ У питању је истакнути светогорски духовник који је у време цара Стефана Душана био

30 О томе исцрпно: Радовић 1981, 101–134.

31 Острогорски 1965, 104.

32 Стојановић 1902, 42, № 116; Богдановић 1986, 69; Радојичић 1963, 130; Острогорски 1965, 4.

33 Стојановић 1902, 42, № 116; Богдановић 1986, 69.

34 Стојановић 1926, 36, № 9582.

35 Лиречек 1892, 8–10; Ћирковић 2000, 68–69.

36 Стојановић 1903, 443, № 4433.

игуман Светог Пантелејмона, а касније, у време кнеза Лазара је имао значајну улогу у измирењу српске и византијске цркве, 1375. године. Његов књижевни таленат посебно је изражен у надахнутом запису о последицама Маричке битке 1371. године.³⁷

Синајски манастир, који је током векова називан бар са три имена, о чему је било речи на почетку, међу Србима је био и остао познат као Богородица Синајска, од првих познатих контаката, успостављених приликом ходочашћа архиепископа Саве, о чему сведочи Доментијан, а потом и у записима на сачуваним дарованим књигама, како смо видели. Једини изузетак у овом периоду је дубровачка архивска белешка из 1355. године у којој је калуђер Никодим означен као *monachus de Synay S. Chatarine*. Међутим овде се ради о тексту на латинском језику, насталом у дубровачкој римо-католичкој средини. Доментијанови описи овог светог места, а потом записи на дарованим књигама митрополита Јакова, његови *Синајски стихови* у којима се истиче *несагорива купина*, на недвосмислен начин сведоче како су Срби називали највећу синајску светињу са којом су одржавали предане везе и поклањали јој велику пажњу.³⁸

Извори

Богдановић, Димитрије (1986): *Шест писаца XIV века*. Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 10. Београд. Просвета, Српска књижевна задруга.

Данило Други (1988): *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*. Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 6, Београд. Просвета, Српска књижевна задруга.

Доментијан (1988): *Живот Светога Саве и Живот Светога Симеона*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 4, Београд. Просвета, Српска књижевна задруга.

Јечменица, Дејан (2010b): *Стонска повеља бана Стефана II Котроманића*. Грађа о прошлости Босне 3, Бања Лука. Академија наука и умјетности Републике Српске.

Јечменица, Дејан (2010a): *Прва стонска повеља краља Стефана Душана*. Стари српски архив 9. Београд. Филозофски факултет.

Љубић, Сима (1870): *Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i Mletačke Republike. Knjiga II od godine 1336 do 1347*. Zagreb. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Miklosich, Franc (1858): *Monumenta Serbica Spectantia Historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*. Viennae, apud Guilelmum Braumüller.

Мошин, Владимир (1981): *Повеље цара Стефана Душана о Арханђеловом манастиру у Јерусалиму и о манастиру Св. Николе на скадарском острву Врањини*. Археографски прилози 3. Београд. Народна библиотека.

Порчић, Небојша (2017): *Документи српских средњовековних владара у дубровачким збиркама. Доба Немањића*. Београд. Балканолошки институт САНУ.

37 Трифуновић, 1980.

38 Мишљење које је изнео Бубало 2003, 133: „По свој прилици, Богородица Синајска је као мањи манастир била, барем неко време, метох Светих арханђела“, потпуно је неутемељено и неприхватљиво. Помисао да је на Синају постојала још нека светиња посвећена Богородици, која је имала чисто српски карактер, и била везана за Манастир Светих Арханђела у Јерусалиму, оставља веома скучен простор за разматрање. Мало јужније од Богородице Синајске смештена је једна црквица-парацлис посвећена Богородици (Παναγίας του Οτκόνομου), на месту где се по традицији једном указала монасима. Foukaneli, 2008, 89–90; Manginis 2010, 160; Μυριανθεως-Κουφοτουλου 2015, 226. Нема, међутим, никаквих вести које би указивале су ту боравили српски монаси.

- Procopius (1838): *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, Pars II, , Vol. III, Bonnae.
- Стојановић, Љубомир (1902): *Стари српски записи и натписи* 1. Београд. Српска краљевска академија.
- Стојановић, Љубомир (1903): *Стари српски записи и натписи* 2. Београд. Српска краљевска академија.
- Стојановић, Љубомир (1905): *Стари српски записи и натписи* 3. Београд. Српска краљевска академија.
- Стојановић, Љубомир (1926): *Стари српски записи и натписи* 6. Београд. Српска краљевска академија.

Литература

- Бубало, Ђорђе (2003): *Фалсификована повеља цара Уроша о Стонском дохотку*. Стари српски архив 2. Београд. Филозофски факултет.
- Бубало, Ђорђе (2006): *Средњовековни архив Манастира Врањине (прилог реконструкцији)*. Стари српски архив 5, Београд. Филозофски факултет.
- Глумац, Душан (1946): *Српске задужбине у Палестини*, Гласник СПЦ 10–12. Београд.
- Ђорђевић Тихомир (1925): *Српске светиње у Палестини*. Скопље. Штампарија и књиговезница „Стара Србија“.
- Evans, Helen C. (2004): *Saint Catherine's Monastery, Sinai, Egypt: A Photographic Essay*, The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Јиречек, Константин (1892): *Споменици српски*. Споменик Српске краљевске академије 11. Београд.
- Јиречек, Konstantin (1908): *Dohodak stonski, koji su Dubrovčani davali srpskom manastiru sv. Arhangjela Mihajla u Jerusalemu i povelje o njemu cara Uroša (1358) i carice Mare (1479)*. Jagić-Festschrift – Zbornik u slavu Vatroslava Jagića. Berlin. Weidmannsche Buchhandlung, 527–542.
- Manginis, Georgios (2010): *Hagia Koryphē (Jabal Mūsā) in Sinai, Egypt*, Dissertation, University of London, 2010.
- Марковић, Миодраг (2009): *Прво путовање Светог Саве у Палестину и његов значај за српску средњовековну уметност*. Београд. Византолошки институт.
- Μυριανθῆως-Κουφοπούλου, Μαρίνα (2015): *Βυζαντινά και μεταβυζαντινά παρεκκλήσια της Μονής Σινά: ιστορία και αρχιτεκτονική, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο*.
- Митровић, Катарина и Кисић Божић, Милица (2018): *Писмо краља Стефана Душана млетачком дужду Франческу Дандолу*. Стари српски архив 17. Београд. Филозофски факултет.
- Недомачки, Видосава (1980а): *Манастир Арханђела Михаила и Гаврила у Јерусалиму – задужбина краља Милутина*, Зборник Ликовне уметности 16. Нови Сад. Матица српска.
- Недомачки, Видосава (1980б): *О српским рукописима у Библиотеци Грчке православне патријаршије у Јерусалиму*, Археографски прилози 2. Београд. Народна библиотека.
- Острогорски, Георгије (1965): *Серска област после Душанове смрти*. Београд. Византолошки институт.
- Радовић, Амфилохије (1981): *Синаити и њихов значај у животу Србије XIV и XV века*, Манастир Раваница 1381–1981. Споменица о шестој стогодишњици, Београд.

Радојичић, Ђорђе (1963): *Творци и дела старе српске књижевности*. Титоград. Графички завод.

Спремић, Момчило (2014): *Србија и Венеција (VI–XVI век)*. Београд. Службени гласник.

Трифунковић, Ђорђе (1980): *Писац и преводилац инок Исаија*. Крушевац. Багдала.

Ђирковић, Сима (1998): *Хиландарска свећа у Дубровнику*, Настава историје – часопис савеза историчара Југославије 8–IV. Нови Сад. Друштво историчара Јужнобачког округа.

Ђирковић, Сима (2000): *Хиландарски игуман Јован (Проблем аката српске царске канцеларије)*. Осам векова Хиландара. Историја, Духовни живот, књижевност, уметност и архитектура. Зборник радова. Београд. Српска академија наука и уметности.

Ђук, Ружа (1986), *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*. Београд. Историјски институт.

Foukaneli, Georgia (2008): *The Chapel of our Lady of the Oikonomos (The Panagia tou Oikonomou)*, Egeria, Mediterranean Medieval places of pilgrimage. Athens. Hellenic Ministry of Culture, Directorate of Byzantine and Post-byzantine Antiquities.

Шина ѿ свѣта до конца
ниже. ѿ шина ѿ шина до кон
кта свѣта ланне.

Нже въ ѿгнине ѿпална
съ блуде. съ блуднаде
ѿ ѿгнине въ иноушаго.

Стрыкы іакѿ въ антропо
лнта посланиккнигы вын
пан. и приложне прѣтѣн
дѣ въ дѣтн.

Нже и понаде и нлыса набышѣ.
соу гоубь нѣтрѣ съ мѣць нчасо
словць. Фѣтнрь, нчтенне злато
оустово. иако даю. ѿ вѣрѣшоу
въ чась, въ зѣлнне грѣхоль
и званнтелннцоу въ коупѣ
и прѣстателннцоу.

Налн боу братни сѣ блж въ
коупѣ и грѣке, снадѣ кннга
дль, не ѿ калк дль мѣ бытн.
ѿ дола прѣтн дѣ въ доу кы.
кто лндрь зне ѿ ктнне
съ нодѣ кк хѣль соудѣ
данмать.

Сѣлѣ то. ѿ ѿ. ѿн. ѿмѣ
кннѣ ѿ. п.
чрѣтѣвоу и шнѣ на блго
чѣстннмѣ црѣмѣ
стефану оу рошоу.
и калкѣ сн
кѣ. дѣ
на хѣ
еле
са
кѣ.

Запис на цветном триоду, дару митрополита Якова
(Манастир Св. Катарине на Синају, Slavonic manuscripts, 24. Pentecostarion, fol. 373r)

**SERBS AND THE MOUNT SINAI MONASTERY
IN THE XIII AND XIV CENTURIES**

The Mount Sinai Monastery has been built at the place where, according to the Bible, God appeared before Moses. It is considered one of the Christian's most sacred places. Since the age of Serbian Archbishop Sava I, we can trace relations between Serbs and this faraway monastery. In this work attention is drawn to these relations, Serbian caretaking for the monastery, presence of Serbian monks in the monastery, attention and gifts given from eminent people and the relations with the Serbian monastery of the Holy Archangels in Jerusalem.

During the pilgrimage of Archbishop Sava I in 1235, relations with Sinai monastery were made, which were held with it in the decades that followed, while queen Jelena, the wife of King Uroš I and her sons, kings Dragutin and Milutin were rulers. At the beginning of the reign of Emperor Stefan Uroš in 1357, a special plot occurred, regarding the relations with this monastery. Namely, the Emperor published a charter which declared that the yearly tribute, which was given to the Serbian monastery of the Holy Archangels in Jerusalem now is given to the monastery of the Theotokos (Holy Mother of God) of Sinai. Presumably, this charter was not put into effect, since the monks of Jerusalem were using the given yearly tribute with ease from 1363.

From a numerous notes in the manuscripts which prominent Serbs gave as gift to the Sinai monastery, the relation with the monastery of the Holy Archangels in Jerusalem can be clearly noticed, through monks coming from Jerusalem to Sinai in order to practice ascetic life.

In all preserved old Serbian sources, the Monastery of Sinai is named the Theotokos of Sinai, but never Saint Catherine's Monastery.